

Putovima kanonizacije. Zbornik radova o Marinu Držiću 1508-2008, ur. **Nikola Batušić i Dunja Fališevac**. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2008., 877 str.

U hrvatskoj književnoj kulturi 2008. godine, povodom 500. obljetnice rođenja kanonskog nacionalnog pisca Marina Držića, održane su mnogobrojne manifestacije, tiskane brojne brošure, divot-izdanja, objavljeni prijevodi njegovih djela, otvorene izložbe, izvedene kazališne predstave, održani znanstveni skupovi. Jedan takav skup (s međunarodnim sudjelovanjem) organizirala je i Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti od 5. do 7. studenog 2008. u palači Akademije. Prvog dana skupa predstavljen je i zbornik radova o Marinu Držiću naslovljen *Putovima kanonizacije. Zbornik radova o Marinu Držiću (1508–2008)*, čiji su urednici Dunja Fališevac i Nikola Batušić. Zbornik, po riječima urednika, nastoji “prezentirati oblikovanje držićeuskoga kanona u hrvatskoj književnoj historiografiji”. U njemu je na 877 stranica kronološkim slijedom (kod svakog je teksta navedena godina njegova prvog objavljivanja ili, ako je riječ o starim tekstovima, pretpostavljeno vrijeme nastanka) okupljeno 48 tekstova književnih povjesničara, kazališnih redatelja i glumaca, dakle, mnogih naraštaja hrvatskih držićologa, od onih najstarijih pa sve do onih koji tek stasaju u znanstvenome smislu. Pošto su tekstovi grupirani kronološki, njihov izbor pokazuje stupnjeve i faze u razvoju hrvatske držićologije te različite interpretacijske pristupe (pozitivističke, strukturalističke, fenomenološke, stilističke, poststrukturalističke, književnokomparativne, teatrološko-semiološke, dekonstrukcionističke pa sve do najnovijih orijentacija - kulturoloških, novohistoricističkih, književnoantropoloških, imagoloških i drugih), upravo iz razloga što je svaki od navedenih pristupa pružio nove spoznaje i nove aspekte Držićeva djela. Treba napomenuti da je ovo tek drugi zbornik na hrvatskom prostoru posvećen Držiću – prvi je otisnut 1969. godine, nakon znanstvenog skupa održanog 1967. godine, u povodu 400. obljetnice Držićeve smrti.

Zbornik otvara pjesma Mavra Vetranovića *Pjesanca Marinu Držiću u pomoć*, u kojoj Vetranović brani prijatelja Marina koji je, nakon što je 1548. pred Dvorom premijerno izvedena njegova pastirska igra *Tirena*, bio optužen da je plagirao Vetranovića. Nakon toga slijede tekstovi koje su o Držiću napisali književni historioografi 18. stoljeća: Ignjat Đurđević, Serafin Crijević, Sebastijan Slade Dolci i Francesco Maria Appendini. Književnokomparativnu paradigmu otvaraju tekstovi Milivoja Šrepela i Vatroslava Jagića, koji analiziraju odnos Držićeva *Skupa* prema Plautovoj komediji *Čup (Aulularia)*; pritom V. Jagić dokazuje da je to samostalna drama, izgrađena na temelju Plautove teme, te polemički istupa protiv Šrepela i odbacuje njegove tvrdnje da su talijanske drame *Aridosia Lorenzina de' Medicija* i *Torba Giovannbattiste Gellija* utjecale na Držićeva *Skupa*. Slijedi tekst o *Plakiru* Petra Skoka (koji je književnokomparativnom analizom konstatirao da je to djelo zamišljeno kao prigodna drama sa socijalnom i odgojnom zadaćom: podudarajući se sa renesansnim tekstovima koji su kombinirali alegorijske i realističke elemente, izložio je misli o obitelji, ljubavi i braku), a zatim i književnopovijesni portreti i kritički Držićeva lika (autori Milan Rešetar, Mihovil Kombol, Miroslav Krleža i Branko Gavella). Leo Košuta zastupljen je s dva arhivsko-filološko-komparativna teksta: *Siena u životu i djelu Marina Držića te Pravi i obrnuti svijet u Držićevu Dundu Maraju*. U prvome tekstu pozabavio se Držićevim boravkom u Sieni (o toj je problematici, s pozitivističkog gledišta, pisao i Rafo Bogišić, čiji je rad također zastupljen u *Zborniku*) te utjecajima koje je na njega izvršila sienska sredina. Prvi podatak o Držiću u Sieni jest njegov izbor za rektora Kuće mudrosti (*Casa della Sapienza*) i prorektora Sveučilišta. Kako Držić nije bio stanovnik Kuće, Košuta, kao i Rešetar, Držićev izbor na tu dužnost objašnjava činjenicom njegove velike popularnosti među studentima Sapienze. Također, Košuta je u ovom tekstu nadopunio i neke spoznaje o Držićevu sudjelovanju u kulturnom životu Siene, tj. o predstavi koja je 8. veljače 1542. izvedena u kući Buoncompagna di Marcantonija della Gazzaija:

otkriv je da je Držić u predstavi (kojoj je mogući autor grof Niccolò Secchi, autor čuvenih komedija i pjesnik latinist) sudjelovao i kao glumac, da nije bio progonjen jer je bio stranac i rektor, a kao klerik spadao je pod kompetenciju crkvenoga suda. Nadalje, usporedivši *Tirenu* sa Sannazarovom *Arkadijom*, dokazao je da su Držićevi likovi i motivi uklopljeni u novu fabulu i drugačiji kontekst, te da je djelo dubrovačkog pisca sadržajno razvijenije i blisko eruditnoj komediji. Osim *Tirene*, proučavao je i *Pripovijest kako se Venere božica užeže u ljubav lijepoga Adona u komediju stavljena, Novelu od Stanca, Plakira i Dunda Maroja*, utjecaj sienskih djela na njih, te zaključio da su Držićeve drame razvijenije, a da je sienski utjecaj na njih znatan. U studiji *Pravi i obrnuti svijet* Košuta se bavio prologom Dugoga Nosa u *Dundu Maraju* i zaključio da je taj negromant Držićeva izvorna tvorevina te da predstavlja i renesansnoga mistagoga. Za sam prolog smatra da predstavlja imaginarno putovanje po tadašnjem poznatom svijetu koje nam otkriva problem pronalaženja izravnog puta kroz novootkriveni američki kontinent prema Starim Indijama, a ustvari dovodi dubrovačku publiku do ezoteričnog Raja zemaljskog, mit koji je srušen putovanjima i otkrićima moreplovaca; isto tako, u prologu razabire parodiju srednjovjekovnih alegorijskih putovanja prema Raju zemaljskom u kojoj je pobožni "piligrin" poprimio lik negromanta te persiflažu dubrovačke književne sredine, a potom i dubrovačke aristokratske oligarhije. Košuta je došao do zaključka da je Držić svoju komediju zamislio i predstavio kao jednu vrstu "obrnutog svijeta" svakidašnje ljudske zbilje.

Književnokomparativna paradigma prisutna je u i tekstu Franje Švelca *Mande i Arkulin*, u kojem autor analizira fabularne elemente tih dvaju djela, kao i književnu baštinu za kojom je Držić posezao dok ih je pisao (Boccaccio, Plaut, Ariosto, Aretino, Bibbiena, Dolce, Calmo), potom u tekstovima Miljenka Majetića (*Euripidov utjecaj na Marina Držića*), Nikice Kolumbića (*Boccacciova novela VIII–10 i Držićev Dundo Maroje*) i Josipa Torbarine (*Šekspirske teme u djelu Marina Držića*). Dva teksta Ivana Slamniga (*Gradska pučka pjesama u*

komedijama Marina Držića i Pristup Marinu Držiću s ove obale) govore o uronjenosti Držićevih djela i u domaću (folklornu i pisanu) tradiciju, a tekst Svetozara Petrovića *Umeci petrarkističke lirike u komedijama Marina Držića* na rafiniran način ispituje status petrarkističkih stihova u Držićevim komedijama. U tekstovima *Dundo Maroje* i *Hekuba* Frana Čale, inače priređivača izdanja Držićevih *Djela* (Zagreb, 1979), ogleđa se pristup Držiću s književnokomparativnih i stilističkih pozicija. Proučavajući Držića, Čale se orijentirao na svjetonazorske (važne ideje Držićeva doba i prisutnost istih u njegovim djelima) i poetičke (Držićevo shvaćanje književnosti) sadržaje njegova djela. Proučavao je i pojam *fortune* kao simbola nepredvidljivosti svijeta te pojam *virtù* – inače vrlo drag Pometu – a znači vrlinu obogaćenu znanjem i moralom, što Pomet (i Držić) smatraju ključnom čovjekovom osobinom. Nadalje, Čale je Držića inaugurirao kao manirističkog pisca, pišući o antitezi kao temeljnom stilskom postupku Držićeve poetike, kao i o antitetičkim svjetovima Držićevih djela. Tako je u tekstu *Hekuba* analizirao istoimenu Držićevu tragediju kao najizrazitiju potvrdu Držićeve manirističke orijentacije i kao zadnju reakciju na dubrovačku vladu prije urote. Boris Senker analizira Držićeve plautovske likove u kontekstu renesansnog sustava komičnih tipova, Katarina Hraste istražuje književne tradicije različite starosti u *Veneri* i *Adonu*, a Snježana Husić iznosi svoju koncepciju Držićeva antipetrarkizma.

Zbornik donosi i dva teksta koja proučavaju lingvostilističke osobitosti Držićeva djela (*Jezični elementi Držićeva Dunda Maroja* Milana Mogušića i *O Držićevu jeziku pedeset godina nakon Rešetara* Radoslava Katičića). Okupljeno je i nekoliko tekstova koji se bave teatrološkim aspektom Držićeva opusa: pogledi na Držićev teatar i dubrovačku scenu općenito zastupljeni su u tekstovima Marka Foteza, Miljenka Foretića, Zvonimira Mrkonjića, Cvita Fiskovića, Mirka Tomasovića, Josipa Vončine, Izeta Hajdarhodžića i Slobodana P. Novaka, koji napušta usko dramaturško istraživanje Držićeve poetike, posežući za antropološkom i sociološkom analizom prostora u Držićevim dramama.

Nakon što je francuski slavist Jean Dayre potkraj siječnja 1930. u Državnom arhivu u Firenci otkrio četiri Držićeva pisma upućena toskanskom vojvodi Cosimu I. Mediciju, Držićeva urotnička epizoda privukla je osobitu pažnju istraživača. U *Zborniku* su zastupljena četiri teksta koja se bave tom problematikom: *O Držićevu pokušaju prevrata u Dubrovniku* Milana Ratkovića koji je utvrdio da je Držić računao na Medicijevu pomoć, nezadovoljan dubrovačkom vladom, te je odbacio nagađanja da je Držić u svojim prevratničkim pismima računao na pomoć biskupa L. Beccadellija; slijede tekstovi *Pjesnik urotnik* Josipa Pupačića i *Držićeva firentinska urotnička epizoda* Nenada Vekarića, koji Držića sagledava u širem povijesnopolitičkom kontekstu patricijskih rodovskih borbi u Dubrovniku, a najsvježije je informacije o toj problematici iznio mladi istraživač Lovro Kunčević koji je tijekom istraživanja u firentinskom Državnom arhivu potkraj veljače 2007. pronašao još jedno Držićevo pismo Cosimu I. Mediciju, datirano 27. srpnja 1566. U pismu Držić spominje da se treba sastati s Cosimovim tajnikom Bartolomeom Concinom, a sam sadržaj nam otkriva da je medičejski dvor ipak čitao Držićeva pisma, ali nije bio zadovoljan planom rekonstrukcije dubrovačke vlade. Budući da te informacije nema u otprije poznatim pismima, pretpostavlja se da mora postojati još jedno, zasad nepoznato Držićevo pismo, napisano između 23. i 27. srpnja 1566. Talijanski tekst pisma, zajedno s prijevodom Smiljke Malinar, Kunčević je objavio u radu pod naslovom "*Ipak nije na odmet sve čuti*": *medičejski pogled na urotničke namjere Marina Držića*.

Svakako treba spomenuti i tekst Milovana Tatarina pod naslovom *Držić i Machiavelli*, u kojem je Tatarin ublažio postavku da je Držić u doba prikazivanja *Dunda Maroja* već imao plan urote te ustvrdio da je Držić ironizirao Niccolòba Machiavellija i njegova *Vladara*.

Novije su književnometodološke orijentacije zastupljene tekстом Lade Čale Feldman *Pomet – Greenblattov Jago?*, u kojem je autorica kroz novohistoricističku paradigmu usporedila Pometa sa Shakespeareovim likom. Leo Rafolt

je u svom književnoantropološkom radu *O nekim aspektima Držićeve tragičke dramaturgije* pisao o *Hekubi* i njezinu na antici utemeljenu tematskome svijetu i senekijanskim dramaturškim sredstvima - nasilju, krvoproliću, ubojstvu. Davor Dukić s imagoškog je gledišta pristupio liku Turčina u komediji *Tripče de Utolče*, a Tomislav Bogdan suptilno je analizirao Držićevu ljubavnu liriku.

Iako se o Držiću u posljednje vrijeme nalazilo mnogo govora i piše (zanimljivo je da su 2007. i 2008. godina iznjedrile tri važna otkrića o Držiću - Lovro Kunčević otkrio je novo urotničko pismo, Ennio Stipčević je u Biblioteci Nazionale Braidense u Milanu otkrio primjerke dviju Držićevih knjiga iz 1551. i, konačno, u rujnu 2008. u sienskoj komunalnoj knjižnici pronađeno je izdanje *Tirene* iz 1607), ovo je reprezentativno djelo tek drugi zbornik posvećen njemu. Vrijednost *Zbornika* je upravo u činjenici što on nasumce ne pretiskava nekoliko značajnih tekstova o Držiću i njegovu radu, već pokazuje kako je Držić teško i sporo osvajao kanonsko mjesto i mjesto klasika u hrvatskoj književnoj kulturi: od optužbe za plagijat do zanemarenog statusa u 17. stoljeću, za koje, iako su 1607. i 1630. opetovano tiskane njegove knjige, ne raspoložemo podacima o izvedbama njegovih komedija. Iako u 18. stoljeću o njemu pišu dubrovački biografi, ti nam tekstovi ne daju konkretne podatke o Držićevu statusu. Sličnim je inferornim odnosom obilježeno 19. stoljeće kao i prva desetljeća 20. stoljeća. Intenzivniji interes za Držića, ponajprije kao komediografa, započeo je 1930. godinom, kada je Milan Rešetar objavio kritičko izdanje njegovih djela, obogaćivši poznavanje Držićeva života novim gradivom iz sienskog i dubrovačkog arhiva. Oblikovanju držićevskog kanona pridonijela je u to vrijeme i sve veća prisutnost Držića u nacionalnom dramskom repertoaru, kao i mnoštvo književnopovijesnih studija s novim tumačenjima i interpretacijama koje su davale nove spoznaje i nov smisao njegovim tekstovima, posebice u drugoj polovici 20. stoljeća, kako među domaćim držićolozima, tako i među stranim proučavateljima. Osim toga, prevedeno je na mnoge strane jezike, izveden na brojnim

inozemnim pozornicama i zastupljen u književnim i kazališnim povijestima. Činjenica da su u *Zborniku* sabrani tekstovi najvažnijih hrvatskih proučavatelja Držićeva života i djela uvelike pridonosi jasnijoj i zaokruženijoj slici o Držiću. Antologijskim izborom tekstova različitih autorskih polja istraživanja i metodologije, urednici *Zbornika* čitateljskoj su publici Marina Držića predstavili kao pisca koji se s pravom nadaje kao klasični i kanonski hrvatski pisac, koji nije pisao samo o problemima svojega prostora i svojega vremena - njegove su teme, likovi i motivi prisutni i u današnjem svijetu konsumerizma, površnosti, prosječnosti i lažnoga morala.

Jasmina Lukec

Epistolae et communicationes rectorum Dalmatiae et Albaniae Venetae/ Pisma i poruke rektora Dalmacije i mletačke Albanije. Svezak I. Pisma i poruke rektora Bara, Ulcinja, Budve i Herceg-Novog. Prepisali i uredili **Lovorka Čoralić** i **Damir Karbić**. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, volumen 55. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2009., 298 str.

Knjiga *Pisma i poruke rektora Dalmacije i mletačke Albanije* Lovorka Čoralić i Damira Karbića dragocjena je zbirka dokumenata o istočnojadranskoj obali u ranom novovjekovlju. U knjizi su skupljeni i objavljeni izvori za povijest četiriju gradova Mletačke Albanije - Bar, Ulcinj, Budvu i Herceg-Novog - sadržani u fondu *Capi del Consiglio de' Dieci: Lettere di Rettori e di altre cariche* Državnog arhiva u Veneciji (*Archivio di Stato di Venezia*). Ovaj fond uglavnom sadrži pisma dužnosnika mletačke uprave upućena u Veneciju utjecajnom Vijeću desetorice (*Consiglio dei Dieci*) ili samo

njegovu tročlanu predsjedništvu (*Capi del Consiglio dei Dieci*). Počinjući s ranim 16. stoljećem, objavljeni spisi pokrivaju razdoblja mletačke vlasti nad spomenutim gradovima. U slučaju Bara i Ulcinja radi se o periodu između 1500. i 1570., u slučaju Budve o periodu od 1507. do 1765., dok spisi vezani uz Herceg-Novog obuhvaćaju razdoblje od 1691. do 1796. godine.

Iznimna važnost dokumenata objavljenih u ovoj zbirci otkriva se kada se uzme u obzir činjenica da arhivi četiriju navedenih gradova uglavnom nisu sačuvani te je njihovu povijest tijekom mletačke vladavine nužno rekonstruirati iz dokumenata sačuvanih drugdje. Većina objavljenih vrela su izvještaji, molbe i pisma najviših predstavnika mletačke vlasti (rektori, načelnici, knezovi, providuri, kapetani, kaštelani, itd.) no i gradske općine (suci i vijećnici) te privatnih pojedinaca. Njihov adresat je uglavnom mletačko Vijeće desetorice ili njegovo predsjedništvo, dok su neka pisma upućena i samome duždu, generalnom providuru Dalmacije i drugim venecijanskim magistraturama. Najčešća tema dokumenata iz sva četiri grada izvještaji su o vojnom i financijskom stanju: kvaliteti utvrda, opskrbljenosti hranom i streljivom, brojnosti posada, problemima zbog (ne) isplaćivanja vojničkih plaća. Druga iznimno česta tema su izvještaji o kretanjima susjednih Osmanlija, o ponašanju plemena u zaleđu i raznim pokušajima njihova pridobivanja na mletačku stranu. Treća značajna tema koja se provlači kroz ove dokumente društveni je život samih gradova: napetosti između patricija i pučana, stanje crkve i klera, odnosi pripadnika raznih vjera, problemi u funkcioniranju uprave.

Knjiga počinje kratkom uvodnom studijom (popraćenom engleskim i talijanskim prijevodom) u kojoj urednici daju osnovne informacije o provenijenciji, sadržaju i kriteriju objavljivanja dokumenata. Potom slijede dokumenti vezani uz Bar (29-88), Ulcinj (89-117), Budvu (119-162) i Herceg-Novog (163-271). Na kraju knjige nalaze se tri opsežna kazala: osobnih imena, mjesta i stvari. Dokumenti, pisani na talijanskome jeziku, ponekad izrazito venecijanskog dijalekta, objavljeni su kronološkim redom. Svakom pismu